

PROSLOV

Odabrani naslov ove knjige, *Grafolingvistika srednjovjekovnih tekstova*, s obzirom na odnos prema obuhvaćenom sadržaju, ima i vrlina i mana. Nedostatak su mu, zasigurno, preuzetno iskazana namjera kojom bi se obuhvatila sva raznolikost pismovnoga srednjoeuropskog korpusa u Europi te iznevjerena a podrazumijevana očekivanja prema kojima bi se znatno detaljnije trebao predložiti i protumačiti cjelokupan jezikoslovni pristup pisanome tekstu, po svim razinama grafolingvističkog opisa (posebno grafematičke i posebno grafetičke razine), što je dakako i nemoguće sačiniti u jednome svesku, a ni pod perom autora ograničene (paleoslavističke) kompetencije. Vrlina bi se, pak, naslova mogla nalaziti u upozorenju da je posrijedi obuhvatan rad u kojemu autor nastoji da na načelima suvremene teorije pisanja, nasuprot dosad u nas uvriježenim metodama tradicionalnoga («slovocentričnog») paleografskoga opisa, metodološki jedinstveno — s jezikoslovnim utemeljenjem, pristupa tekstovima različitih pismovnih kultura, no s jednim — grčkim ishodištem i u razmjerno omeđenom razdoblju, sve to uz mogućnost postavljanja užih i širih prostornih razgraničenja (individualnih-pisarskih, prema pisarskim školama, pokrajinama, nacionalnim /kulturološkim/ okvirima, u širim razmjerima europskih kulturnih krugova /zapadnoga ili istočnoga/, uopće u razmjerima konkretne civilizacije itd). Grafolingvistička metoda time paleografiju postavlja na sasvim nove temelje.

Do ideje za sastavljanje ove knjige došao sam još pri pisanju disertacije, gdje mi je nakana bila prepoznati glavne procese na temelju kojih se u XII. i XIII. st. uspostavio poseban, hrvatski tip glagoljičkog pisma, kao i sveukupne uzuse pisanja tzv. ustavnom glagoljicom. Za takvu procjenu nužna je bila usporedba s kontaktnim pismima, odnosno pisanjima: s *grčkim* — u okružju kojega se glagoljica i oblikovala u IX. st., na terenu bizantske kulturne dominacije; s *ćirili-com* — gdje je bilo zanimljivo procijeniti koliko je odraz grčke prakse uspore-

dan s tragovima u glagoljičkom pisanju, te — sa srednjovjekovnim *latiničkim inačicama*, posebice s onima kod kojih bismo, s obzirom na usporednu uporabu, mogli pretpostaviti utjecaj na formiranje hrvatske glagoljice. Uz pomoć tradicionalnih metoda opisivanja pismovnih sredstava, pogotovu u okvirima paleografija koje su bile nazivane »pomoćnim povijesnim znanostima« (pa tako i razrađene), nije se moglo primjereno proniknuti u svaku pojedinu funkciju jedinog pismovnog sredstva (grafema i grafetičkih intervencija), niti u genezu njihovih promjena. Tek je jezikoslovni oslonac omogućio da se pisanje sagleda u cijelosti, kao pismovna jezična djelatnost, kao energija koja se neprestano razvija i pretače, između pošiljatelja i primatelja poruke, u konkretnoj društvenoj zajednici, pod višestruko zadanim, izvanjski određenim okolnostima. Sve to pokazalo se osobito zanimljivim u pristupu starim tekstovima, gdje je valjalo ne samo rekonstruirati njihovo podrijetlo, vrijeme i mjesto nastanka, nego i protumačiti njegove tipičnosti i(li) neobičnosti u odnosu na poznati razvoj unutar konkretne pismovne zajednice.

Spoznaja o važnosti upravo takva pristupa učvrstila se postupno, sve više u doticaju s njemačkom grafolingvističkom literaturom, premda je pokušaja primjene tih metoda na povijesnojezičnome materijalu bilo iznimno malo. Minuskulizacija glagoljice, promjene u linijskome ustroju, uporaba bjelina, ligatura, kraćenja, velikih slova, punktuacijska nesigurnost (...) dadu se opisati tek s obzirom na njihovu funkciju u cjelovitu prijenosu jezične poruke. Premda ni jedna od tih grafetičkih razina tekstnoga opisa samostalno ne odražava konkretnu jezičnu vrijednost, nego samo sudjeluje u optimalizaciji njezine vizualne prezentacije, smatrao sam naposljetku opravdanim dodijeliti knjizi s pretežito grafetičkim sadržajem — širi, grafolingvistički naziv. Pri takvu pristupu koji uvažava pisanje kao kompleksnu djelatnost, smatrao sam nužnim ponuditi i interpretaciju osnovnih materijalnih uvjeta pisanja i čitanja (što uglavnom pripada području kodikologije), kao i slojevitosti njihova društvenoga položaja.

Dok je ovom svesku svrha predočiti spomenute teorijske postavke, kao i pismovni kontekst u kojemu nastaju fokusirani nam tekstovi (hrvatskoglagoljski fragmenti iz XII. i XIII. st), njihov konkretan opis — i kao svojevrsan dokaz upotrebljivosti tematiziranog pristupa — uslijedio bi u zasebnoj knjizi. Primijene li se, pak, iste metode i na srednjovjekovne tekstove pisane ostalim dvama nacionalnim pismima — ćirilicom i latinicom — mogao bi se naposljetku zaključiti cjeloviti grafijski opis najranije etape hrvatske pismovnosti.

Od samog početka u bavljenju ovom temom, podržavali su me moji učitelji, akademici Eduard Hercigonja i Stjepan Damjanović; nekoliko dužih boravaka na sveučilištima u Beču i Bonnu omogućilo mi je jednostavnije i brže pribavljanje potrebne literature. Gospođa Jelena Hekman, urednica ovog izdanja, od prvog susreta s rukopisom vjerovala je u smisao njegova objavljivanja i pozorno se brinula o svim etapama njegova oknjiženja. Njima, kao i svima ostalima koji su me u tom poslu bodrili ili me savjetovali, od srca zahvaljujem.

Mateo Žagar